

Jasna Horvat

VILIJUN

BIBLIOTEKA
OTVORENA KNJIGA

Izdaje
Naklada LJEVAK d.o.o.

Direktorica
IVANA LJEVAK LEBEDA

Urednica
NIVES TOMAŠEVIĆ

© Jasna Horvat i Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2016.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000927628.
ISBN 978-953-303-887-2

Jasna Horvat
VILIJUN

Zagreb, travanj 2016.

Ako ova shema nije pogrešna, neki će čitatelj Kublaj-kana sanjati, jedne noći od koje nas dijele stoljeća, kakav mramorni kip, ili neku glazbu. Taj čovjek ne će znati da su još dvojica sanjala; možda niz snova nema kraja, možda je ključ u posljednjem.

JORGE LUIS BORGES: COLERIDGEOV SAN

Vrijeme juri brzinom trkaćih konja potjeranih u galop, a moguće ga je povremeno ugledati kroz pukotine u plotu od kolaca.

ISTOČNJAČKI FILOZOF

Dvanaest je broj prostorno-vremenskih diobi. Umnožak je četiriju strana svijeta i triju razina svijeta. Nebo shvaćeno kao kupolu dijeli na dvanaest isječaka, dvanaest znakova Zodijaka, koji se spominju od najdavnijih vremena. U Kini dvanaest godišnjih mjeseci određuje postaje cara na dvanaest vrata Ming tanga. Dvanaest dijeli godinu na dvanaest mjeseci kod Asiraca, Hebrejaca itd., a kod Kineza i naroda srednje Azije glavna vremenska razdoblja na skupine od dvanaest godina. Kombinacija dvaju brojeva 12x5 daje ciklus od 60 godina unutar kojih se odvijaju solarni i lunarni ciklusi. Dvanaest simbolizira univerzum u njegovu cikličkom prostorno-vremenskom odvijanju.

JEAN CHEVALIER, ALAIN GHEERBRANT: RJEČNIK SIMBOLA

Sadržaj

Prisluškivati 11

PRVI RED *O Markovoj domovini na Jadranskom moru, dvjema rutama Puta svile i postajama morske rute – putu koji vodi do Markove domovine* 23

POLJE 3 *O trima gradovima na obalama Jadranskoga mora* 26

(1) Korčula 28

(2) Šibenik – Krešimirov grad 31

(3) Venecija 34

POLJE 2 *O kopnenoj i morskoj ruti Puta svile* 40

(1) O kopnenoj ruti Puta svile – putu prema Istoku 44

(2) O morskoj ruti Puta svile – putu prema Zapadu 46

POLJE 7 *O morskoj ruti Puta svile i postajama koje Marka Pola očekuju na njegovu povratku u domovinu na Jadranskom moru* 51

(1) Bagan 56

(2) Chengdu 58

(3) Camblau 60

(4) Hormuz 61

(5) Arbil 62

(5) Trabzon 64

(6) Carigrad 65

DRUGI RED O postajama kopnene rute Puta svile, o četirima hrvatskim vrijednostima i o tome kada se ne spominje povratak u Kraljevstvo Hrvatsko	73
---	----

POLJE 8 O postajama kopnene rute Puta svile kojima se povezuju Kraljevstvo Hrvatsko i Veliko Carstvo	76
(1) Jeruzalem	79
(2) Mosul	81
(3) Bagdad	82
(4) Samarkand	84
(5) Baktra	86
(6) Kashgar	87
(7) Lanzhou	88
(8) Karakorum	89

POLJE 4 O četirima vrijednostima Kraljevstva Hrvatskoga	92
(1) Kockovlje	97
(2) Troplet	98
(3) Ime Hrvat	100
(4) Glagoljica	102

POLJE 0 O tome kada se ne spominje Markov povratak u Kraljevstvo Hrvatsko	108
---	-----

TREĆI RED O pjesmi o imenima gradova na Putu svile, o čudesnim dobrima Velikoga Carstva i o rastanku Kublaj-kana i Marka Pola	115
--	-----

POLJE 1 Pjesma o imenima gradova na Putu svile	118
(1) Pjesma o imenima gradova na Putu svile	121

POLJE 6 O čudesnim dobrima Velikoga Carstva: čaju i začinima, svili, porculanu, kašmiru, papiru i kompasu	125
(1) Čaj i začini	129
(2) Svila	131
(3) Porculan	133
(4) Kašmir	134
(5) Papir	135
(6) Kompas	137

POLJE 5 O zlatnoj ploči, stonskoj soli, vilinskim obznanama, karti svijeta te Milijunu – pjesmi koju Marko Polo na rastanku izgovara Kublaj-kanu	143
(1) Zlatna ploča	153
(2) Sol	154
(3) Vilinske obznane	155
(4) Karta svijeta	156
(5) Milijun	158

Tri pripovjedača i tri životopisa	173
Marko Emilio Polo	173
Kublaj-kan	177
Jasna Horvat	181
Jeff Fuchs – autor fotografije na naslovnici	185

Prilozi	187
Prilog 1: O još nekim gradovima na Putu svile	187
Prilog 2: Životni vijek Marka Pola	203
Prilog 3: Pisma	204
Prilog 4: Veliki brojevi	205

Ars Horvatiana (Dubravka Oraić Tolić)	209
---	-----

Prisluškivati

A: Zaneseni razmatranjem besmrtnosti, dočekasmo večer ne upalivši svijeće. Nismo vidjeli lica jedan drugome. S ravnodušnošću i blagošću uvjerljivijom od gorljivosti, glas Macedonija Fernandezza ponavljaše da je duša besmrtna. Uvjeravaše me da je tjelesna smrt posve nevažna i da je umiranje najništavniji događaj koji se može zbiti čovjeku. Igrao sam se Macedonijevom škljocom; otvarao sam je i zatvarao. Harmonika iz susjedstva bez kraja i konca razvlačila je La Cumparsitu, tu otrcanu tričariju, koja se mnogima sviđa jer su ih obmanuli da je stara... Predložih Macedoniju da se ubijemo kako bismo mogli raspravljati neometani. Z (podrugljivo): Ali, vjerujem da se na kraju niste usudili. A (već posve mistično): Doista se ne sjećam jesmo li se te noći ubili.

JORGE LUIS BORGES: DIJALOG O DIJALOGU

Čitanja su prisluškivanja. Neovisno čita li se pjesma, opisani san, roman ili pripovijetka. Tako sam razmišljala držeci u rukama Pamukov *Snijeg*. Nekoliko puta vraćala sam se jednom te istom odlomku. Na tom mjestu taj pisac (Pamuk) pisao je o drugom piscu (Coleridgeu) i njegovu čudesnom snoviđenju (Kublaj-kanu) pretvorenom u pjesmu. Za svaki slučaj Pamukov odlomak pročitala sam naglas.

Svatko tko je imalo upućen u englesku poeziju sjetit će se bilješke koju je Coleridge zapisao na početku svoje pjesme *Kublaj-kan*. U zaglavlju te pjesme s podnaslovom *Kublaj-kan (ili vizija iz sna)* Coleridge objašnjava kako je pod utjecajem nekoga jakog lijeka, koji je onomad bio prisiljen uzimati zbog

bolesti (radilo se zapravo o opijumu, a pušio ga je isključivo iz užitka), pao u dubok san tijekom kojega je ugledao rečenice iz knjige koju je čitao prije negoli je zaspao: u tom predivnom snu te su se rečenice pretvorile u pjesmu! Ta je pjesma bila čudo nastalo samo od sebe, njezino stvaranje nije zahtijevalo ni trunke pjesnikova misaonog napora. I, što je još divnije, pošto se probudio, Coleridge se posve jasno sjećao: zapamtio je svaku njezinu riječ! Zato je odmah preda se stavio papir, pero i mastilo, i dao se u zapisivanje, a stih je slijedio za stihom.

Pomislila sam da je posrijedi neka prijevara. Ili Pamuk nije dobro čitao Coleridgea ili ja ne čitam dobro Pamuka. Posegnula sam za Coleridgeovom pjesmom i provjerila svako njezino slovo, svaki njezin red. Naslov je bio znakovit: *Kublaj-kan* (ili vizija iz sna).

Kublaj-kan

ili vizija iz sna, nedovršeno djelo

SAMUEL TAYLOR COLERIDGE

(prijevod LUKE PALJETKA)

U Ksanaduu Kublaj-kan
 Palaču sazda za svoj hir,
 Gdje Alf svet teče noć i dan,
 Kroz ponor ljudskom oku stran
 K moru u crn vir.
 To plodno tlo dok seže vid
 Kule opasuju i zid;
 Vijugav potok tu kroz vrt romoni,
 Tu tamjanovci cvjetni šire kad,
 I tu su šume drevne kao oni
 Bregovi s kojih svježi steru hlad.
 Ali, oh, jaz tajanstveni taj pada
 Niz zelen brijeg gdje cedar širi sjene!

Divlji kraj, svet i uklet, ko da vlada
 Njim žena što, dok sja blijed mjesec, jada
 Za ljubavnikom demonskim i vene!
 A iz tog jaza, s neprekidnim hukom.
 Kao da zemlja brzo dahće s mukom,
 Mlazovi silni povremeno buknu,
 A između njih, kidajuć ih, suknu
 Krupni komadi stijanja, poput grada
 Il' pljeve što iz vršilica pada;
 I kroz to stijenje što pleše i drobi,
 Sveta se rijeka iznenada probi.
 Pet milja se ko zmija lijeno vila
 Šumom i dolom, tekuć' noć i dan,
 Da bi kroz ponor ljudskom oku stran,
 Bučno se u mrtvo more slila;
 I Kublaj-kan ču kroz taj huk i bat
 Glas predaka što proriču mu rat!
 Sjena se palače tu rasu
 U vale kao pjena;
 Pjesma se začu u tom času
 S izvora tog i stijena.
 To čudo bje što nema ga u zbilji,
 Sunčani dvorac na ledenoj špilji!
 Uz cimbal jednu djevojku
 U snu jednom vidjeh ja:
 Abisinija dom bje toj
 Djevojci što uz cimbal svoj
 Pjeva o gori Abora.
 Oživjeti u sebi
 Da znam taj pjev i čas,
 Preushićen bih bio te bi',
 Pjevajući na sav glas,
 Sazidao taj dvor od zraka,
 Taj sunčan dvor, tu špilju, led!
 Vikali svi bi, usta svaka:

Čuvaj se, čuvaj tog se ludaka!
 Zjene mu plamte, kosa mu laka
 Vijori! Tripot oko' njeg' blijed
 Od straha, krug načini cio,
 Jer on je rajsko mlijeko pio
 I jeo slatke rose med.

Coleridgeovu pjesmu čita
 Benedict Cumberbatch

Pjesma je završila u trenutku kada sam pomislila da sam i sama stanovnica palače podignute u Ksanaduu. Bila sam ondje, to bih mogla prisegnuti i samome Kublaj-kanu. Sve zvukove jasno sam čula – cimbal, pjev, huk i bat, ugledala sam Kublaj-kana i osjetila kako mu tijelom struji svijest o pozivu na rat. Bijesna što ostajem sama usred izgrađene slike, odložila sam Coleridgea i ponovno se prihvatila Pamuka. On me uvukao u ovu priču, zbog njega sam u svojoj svijesti izgradila Coleridgeov san pretvoren u pjesmu. Pamuk je, za razliku od mene, smireno obrazlagao.

Baš kad je zapisao stihove koji su i nama danas poznati, netko mu zakuca na vrata. Ustane da ih otvori: bijaše to neki čovjek iz nedalekoga grada Porlocka, stigao s namjerom da pregovara o novčanim dugovima. Coleridge ga se rješava što brže može i odmah se vraća za svoj stol, ali – tad uviđa da je nastavak pjesme u međuvremenu zaboravio; u sjećanju mu je ostalo samo njezino ozračje i tek pokoja riječ.

Posredno i neposredno izdala su me obojica. Ni jedan ni drugi nije mi rekao što se zbivalo s Kublaj-kanom i kakav je kraj nedovršene pjesme. Nepravедno je čitatelja ostaviti da traži i rekonstruira do pola pročitane priču. Ne želim zamišljati kraj – ni svoj, ni bilo čiji drugi. Početak i kraj dobivamo, a ono što je između njih stvaramo upravo zato da bismo izbjegli razmišljati o početku i kraju. Priču trebam! I uključenog pripovjedača. Nekoga o kome znam sve i ništa. Nekoga toliko velikog da mu svijet ne premašuje njegovu osobnu mjeru, a koji je ujedno još uvijek toliko čovjek da ipak stane u knjigu. Onako kako je u *Nevidljive gradove* Calvino ugradio Marka Pola i imaginarne gradove koje je Marko Polo opisivao Kublaj-kanu. Sâm Calvino kasnije je o *Nevidljivim gradovima* naglas razmišljao u svojim *Američkim predavanjima*.

„Nevidljivi gradovi“ ostaju knjiga u kojoj sam izgradio fino izbrušenu strukturu koja ne pretpostavlja hijerarhiju, nego mrežu unutar koje je moguće pratiti višestruke veze i izvoditi mnogostruke i razgranate zaključke.

Mi smo pauci brojnih mreža. Neke od mreža čine ljudi. Niti tih mreža veze su koje nas povezuju, razvezuju i zavezuju. Neke su druge mreže putovanja, mjesta, stvari, kalendara i zbivanja. Jedna mreža ponekad sadrži dijelove ostalih mreža. Takve mreže susrećem u knjigama, na slikama i na fotografijama. Postanem li pauk takve mreže, svoju matičnu mrežu napuštam i gradim novu u kojoj prisluškujem. Niti te mreže čine dijelovi priče koja je prisluškivana tekstem ili slikom. Pripovjedač je samo posrednik i posve nevažan pauk mreže koja se izgrađuje pisanjem ili slikanjem o čvorištima – mjestima i likovima. Ponekad se nove mreže ne grade čitanjem, slušanjem ili promatranjem nego pisanjem, slikanjem ili fotografiranjem.

Tada se matična mreža u cijelosti ugrađuje u onu novu koja nastaje, a njezine niti trajno ulaze u nas – pauke pisce, i postaju dijelom naših sitnih, crnih tijela. Danas sam ponovno poželjela prislušivati. Ostati pritajena i imati sreću čuti priču koja bi me odvela iz matične mreže. Mreža mi je postala tijesna i tjera me izgraditi novu mrežu – knjigu. Ovaj put prisluškujem Marka Emilija Pola i velikog Kublaj-kana. Oni su u Kublaj-kanovoj ljetnoj palači, zadubljeni u zemljovide gradova kroz koje je prošao Marko Polo. Doba je to u kojem Kublaj-kan vlada Carstvom, a trinaesto stoljeće od Krista privodi se svojem kraju. Moćan je, snažan, ali vremešan, i obojica znaju da će gradovi koje spominje Marko Polo za Velikoga Kana ostati nevidljivi. Diomiru, Izidoru, Doroteju, Zairu, Anastaziju, Tamaru, Zoru, Despinu, Zirmu, Izauru i mnoge druge gradove, osamdesetogodišnji Kublaj-kan vidjet će jedino očima svoga sugovornika.

Jasna Horvat u šumi prislušivanja

Obično želimo baš ono što izmiče. Po tome se ne izdvaja ni Kublaj-kan. Veliki Kan posjeduje Carstvo, ali silno želi upravo ono što je izvan Carstva. Njemu su gradovi o kojima pripovijeda Marko Polo uistinu nevidljivi. Zato mora doznati sve što može o svome pripovjedaču i o onome što se nalazi u njegovim mislima. Primjerice, odakle potječe onaj koji mu donosi priče? Postoji li nešto u Markovu životu što je umaknulo kanovu pogledu? Nedostupne pojave razbuđuju mu maštu, čine ga uznemirenim i kan postavlja pitanja. Ima li izvan Carstva još nevidljivih pojava? Je li Marko Polo susretao i neka druga nevidljiva stvorenja? Ako jest, gdje ih je najviše? Imaju li nevidljive pojave svoga kana ili nekog drugog vladara? Tko ih stvara? Od čega žive? Jesu li utamničene ili su slobodne? Imaju li čuvare, krvnike i uznike? Kakve su prema ljudima? Poštuju li ljudske zakone? Ljube li i umiru li zbog ljubavi? Dok je Marko Polo zapisivao kanova pitanja, sjećanjem su mu se rojile vizije vila – nadnaravnih, rijetkih žena s rodne mu Korčule, iz Kraljevstva Hrvatskog. Pitao je kana želi li slušati o njima. One ljube nečujno, dahom ovijaju izabranika, a misli i tijelo ispunjavaju mu ljubavnim porukama: – *Vilim te, vilim te, vilim te, vilim te...*

Kublaj-kan pozvao je sluge. Naredio je neka rasprostru jastuke i upale kandila s mirisima. Jesenske su noći duge, a misli u njima puste i ispunjene ružnim zvukovima. Dosadile su mu i njegove vidljive žene i vrijeme koje se odvija u ciklusima od dvanaest godina prerusenih u obličja životinja. Previše je on za sobom ostavio ciklusa, previše puta izgovorio imena godina poredanih u slijed od dvanaest životinja: Štakor, Vol, Tigar, Zec, Zmaj, Zmija, Konj, Ovca, Majmun, Kokoš, Pas i Svinja.

Carski život uskratilo mu je iluzije. Žudio je za novom misli, drukčijom od dotadašnjih. Želio je povjerovati da postoji žena koja juri šumama i strijelama ustrjeljuje divljač, a kada ne

lovi, pjeva ili pleše u oblacima. Mogao bi ju razumjeti. Odolio bi njezinoj pjesmi i ona bi ga pustila bliže k sebi. Proricala bi mu, liječila bi ga, a kada bi umro, ona bi ga oživila. Kupao bi se u njezinu izvoru i od njezine snage i sam bi postajao jači. Njegovo tijelo ispunjavala bi njezina vilinska ljubav i on bi strujao kao i svi oni kojima kola poruka vilovanja: – *Vilim te!*

Pozvao je Marka Pola neka se smjesti udobnije. Pred njima je godina dana u kojoj će mu Marko pripovijedati o vilama.

Hoće li mu nakon toga dopustiti povratak u Kraljevstvo Hrvatsko? Ne zna još. On je kan, vlada beskrajnim Carstvom i svojim podanicima postavlja uvjete. Ustaje i obraća se Marku. Neka mu godinu dana pripovijeda o gradovima u Kraljevstvu Hrvatskom, o Putu svile, njegovoj morskoj i kopnenoj ruti, o dobrima koje poznaje njegov narod, ali i onima koja dolaze iz Velikoga Carstva. Pritom neka misli na nešto posve drugo. Na što? Primjerice, neka misli na *magični kvadrat broja dvanaest*¹. I ne samo to. Neka mu na isteku godine potvrdi kako *magični kvadrat broja dvanaest* može živjeti u paukovoju mreži pripovijedanja, ali i u kalendaru kojim se u Kraljevstvu Hrvatskom godina dijeli na dvanaest mjeseci, a zodijak na dvanaest kuća. Želi li se vratiti svojoj kući, sve mu to mora utkati u mrežu priče koju će mu pričati cijele naredne godine. I neka u *magični kvadrat* smjesti udaljenosti koje ga dijele od doma i kuće.

Kublaj-kan mahne slugi i ovaj pred njega i Marka Pola pristupi s papirom na kojemu je biljnom tintom iscrtao *magični*

¹ *Magični kvadrat* magična je dispozicija cijelih, pozitivnih brojeva razmještenih bez ponavljanja po poljima jedne mreže. Broj n ustanovljuje red kvadrata i naziva se *bazom* ili *modelom*. Kvadrati trećeg reda imaju stranice po tri polja s tri znamenke. Zbrojevi polja *magičnog kvadrata* dobiveni po redovima, stupcima ili dijagonalama jednaki su nazivu *magičnog kvadrata*. U *magičnom kvadratu broja dvanaest* zbroj redova, stupaca i dijagonala jednak je broju dvanaest.

kvadrat broja dvanaest. Marko ga promatra i zbraja, prvo po redovima, zatim po stupcima, naposljetku po dijagonalama. Kako god zbrajao, uvijek dobiva dvanaest.

Marko Polo razgovara sam sa sobom. Što bi se tu trebalo dokazivati? Magična je povijest koja se nalazi iza nas, ali je ipak ne možemo utjerati u kvadrat. Magična je i budućnost, magične su i udaljenosti kanova Carstva od Kraljevstva Hrvatskoga, magičan je život i u nastanku i u nestanku.

Kvadrat je magičan, u to Marko ne sumnja, ali magična je i svaka godina, no život ne provodimo u dokazivanju magičnosti njezinih dvanaest mjeseci.

Kublaj-kan promatra pomicanje Markovih usana. Ne razumije ni riječ njegova hrvatskog jezika i zato ga ne ispušta iz pogleda. Upro je svoje sitne oči u Marka i one sijevaju iz mraka. Kublaj-kan dobro zna da s ljudskim govorom valja oprezno. Govoriti se može na više načina: u prazno, samome sebi, iza

Šator Kublaj-kana

nečijih leđa i ravno u lice, ili ovako kako je to činio Marko, na nekom posve nerazumljivom jeziku. Marko Polo savija papir i stavlja ga za pojas. Očito, prihvatio je ponudu. Taj čuveni putnik istodobno će biti i *Šeherezada* i *Alf Layla* – arapski pisar iz 9. stoljeća koji je prvi zapisao Šeherezadinu priču. Pisari ne moraju biti tako uspješni kao što to moraju biti pripovjedači, no Marko je Polo putnik i zbog toga je uspješan u pripovijedanju... On nije jedan od onih putnika koji uzalud putuju jer od svojih putešestvija ne znaju isplesti priču.

Kublaj-kan je opružen, zaklopio je svoje pronicljive oči i pretvara se kao da je nezainteresiran. Marko Polo liježe nedaleko od Kublaj-kana, a u *Paviljonu svetog sna* narasta napetost. U toj napetosti Kublaj-kan zanemaruje sve ostalo. Za njega ne postoje ni podanici, ni papir zadjenut o Markov pojas, ni noć koja poliježe po *Paviljonu* i svima nama.

Možda mi se čini, ali osjećam i prisutnost Markovih vila iz Kraljevstva Hrvatskoga. Kublaj-kan netremice promatra Marka Pola, Markova priča kreće od početka – od domovine i hrvatskih gradova na obali Jadranskoga mora. U očima Kublaj-kana smjenjuju se likovi hrvatskih kraljeva, opisi hrvatskih pletera, a zatim i oblici zemalja i gradova kojima je Marko putovao kada je dolazio do Velikoga Kana. Povremeno se u kanovu oku pojavljuju Markove vile, na trenutke kan se pridiže, svi ostajemo bez daha jer, čini se, kan će poletjeti s vilama. Kada Markovo pripovijedanje poprimi staloženije note, Marko pogleda u Velikoga Kana. U kanovu držanju Marko nalazi potvrdu: Kublaj-kan ne spava. Umirili su se i prisutni. Utihnulo je sve, čak i šuštanje svile. Čini se kao da su mrtvi obojica – i Veliki Kan i njegov pripovjedač Marko Polo.

Ta sumnja razbije se kada Veliki Kan zatraži predah. Kan je budan, on bdije i zamišlja jer želi sudjelovati, a za sudjelovanje mora biti svjež i odmoran.

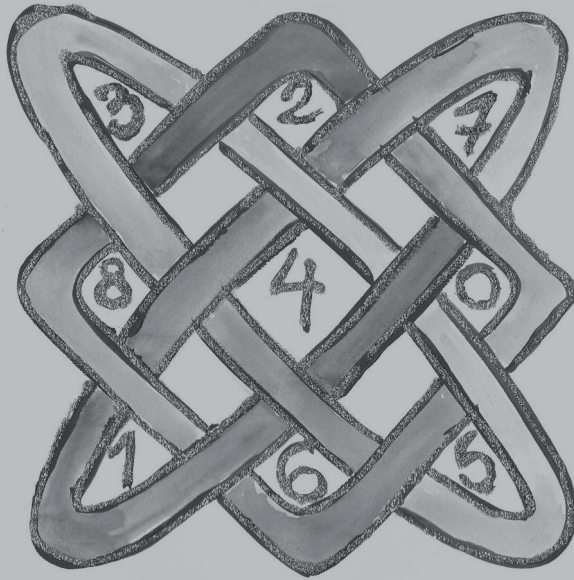
Uzimam blok i zapisujem: *Noć je duboka kao mudra misao, kan je umoran, a Marko napet i nemiran. Za razgovor je potrebno sudjelovanje, a za prislušivanja pomno motrenje.*

Prislušivanje

PRVI RED

*O Markovoj domovini na Jadranskom moru,
dvjema rutama Puta svile i postajama morske
rute – putu koji vodi do Markove domovine*

I gledam more gdje se k meni penje
i slušam more dobrojutro veli
i ono sluša mene ja mu šapučem
o dobrojutro more kažem tiho
pa opet tiše ponovim mu pozdrav
a more sluša sluša pa se smije
pa šuti pa se smije pa se penje
i gledam more gledam more zlato
i gledam more gdje se meni penje
i dobrojutro kažem more zlato
i dobrojutro more more kaže
i zagrlj me more oko vrata
i more i ja i ja s morem zlatom
sjedimo skupa na žalu vrh brijega
i smijemo se smijemo se moru.

JOSIP PUPAČIĆ: MORE

3	2	7
8	4	0
1	6	5

M arko Polo sjedi uz Kublaj-kana u *Paviljonu svetog sna*. Ne razumije kako to kan provodi jesenske noći u stanju u kojem nije ni budan ni uspavan. Starost je očito teško iskušenje i Marko se često moli Bogu da ju ne doživi. Skrene pogled s kana, otpusti opasač i izvadi zadjenuti papir. Razmi-